

20. Липинський В. Листи до братів – хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму // Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії. – Т. 6, кн. 1. – Київ–Філадельфія, 1995. – 470 с. – С. 375.
21. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 роки): Науково-популярне видання / Дмитро Іванович Дорошенко. – К.: Темпора, 2007. – 272 с. – С. 140.
22. Передерій І. Про спробу реалізації В'ячеславом Липинським принципу територіалізму у часописі «Przełom Krajoży» / Ірина Григоріївна Передерій // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2010. – Вип. XXIX. – С. 70–76.
23. Лист графа Й. Потоцького до В'ячеслава Липинського, посла УНР в Австрії // Молода нація: Альманах. – К., 2002. – № (25). – С. 207–208.
24. Черкаська Н. Вячеслав Липинський і Йосип Потоцький (історія одного листа). – С. 205.

SUMMARY**Irina Perederiy****PARTICIPATING OF VJYATSHESLAV LYPYNS'KYJ IN THE ACTIVITY FROM GUARD OF THE SIGHTS OF ART AT TIMES OF THE UKRAINIAN REVOLUTION (1917–1919)**

The retrospective analysis of the activity from guard of the sights of art of V. Lypyns'kyj is carried out in the days of the Ukrainian revolution (1917–1919); his participating in work of the Poltava committee of guard of the sights of history and culture in 1917, and also the proper measures during his tenure of diplomatic appointment is reflected, investigational reasons which induced a historian to accept the direct participating in this sphere of activity.

Key words: V. Lypyns'kyj, activity from guard of the sights of the history and culture, Ukrainian creation of the state.

Віталій Росовський**ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ РИМО-КАТОЛИЦЬКОГО
ДУХОВЕНСТВА НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ
В ДОБУ ВІЙНИ І УКРАЇНСЬКИХ ВИЗВОЛЬНИХ
ЗМАГАНЬ (1914–1921 РР.)**

Висвітлено основні форми освітньої діяльності римо-католицького духовенства, а зокрема його активну участь у розвитку польського шкільництва і освіти на території Правобережної України під час першої світової війни та національно-визвольних змагань.

Ключові слова: Римо-католицька церква, духовенство, польська освіта, парафіяльна школа, Правобережна Україна.

У сучасній українській історіографії з'явилося чимало наукових праць присвячених освітній діяльності православного та католицького духовенства на Правобережжі в XIX – початку XX століття. Зокрема слід згадати кандидатську дисертацію Г. В. Степаненко, чи публікації В. Е. Лось та І. В. Шостак¹. Епізодично активність польського духовенства у сфері освіти в Київському учбовому окрузі протягом XIX – початку XX ст. висвітлено у монографії Н. Сейко². Серед польських дослідників, що займалися освітньою діяльністю поляків на українських землях слід відзначити книгу Лешека Заштовта³. Однак згадані праці головним чином зосереджуються на XIX та початку XX ст.ст. Тема нашого дослідження охоплює один з найбільш бурхливих та цікавих періодів української історії.

До першої світової війни поляки не мали власних національних шкіл і не могли здобувати освіту в рідній мові. Останні польські школи на цих землях царська влада закрила після придушення польського повстання 1863 року. Цієї ситуації не змінили навіть незначні уступки царської політики щодо поляків після революційних подій 1905 року. Навіть в приватних школах, власниками яких були поляки (прикладом є школа А. Голембіовської в Могилів-Подільському чи гімназія Вацлави Перетяткович у Києві), лекції проводились російською мовою⁴. Загальний стан освіти серед поляків у цьому регіоні добре відображають слова жителя містечка Оринін на Кам'янецьчині, який писав: «освіта у нас стоїть на дуже низькому рівні і часто навіть не вміємо читати по-польськи»⁵. Однак порівняно з іншими мешканцями Правобережної України, рівень освіти серед поляків був значно вищий.

Царська влада переслідувала кожного, хто намагався організувати навчання дітей польської мови та літератури. Починаючи з кінця XIX століття єдиною можливістю для польської освітньої діяльності залишалось таємне навчання, яке головним чином зосереджувалось навколо польських шляхетських маєтків та римо-католицьких парафій. На Правобережжі в роках 1905–1914 поліцією загалом було викрито біля 300 польських таємних народних шкіл⁶. У 63 випадках ініціаторами створення цих шкіл були місцеві ксьондзи. Таким чином за заснуванням кожної п'ятої з згаданих шкіл став католицький священик. Католицьке духовенство не відстрашувалося ані сурові кари (фінансові чи позбавлення посади та навіть ув'язнення), ані переслідування зі сторони царської влади. Серед ксьондзів, які в той час потрапили під пильний нагляд поліції за свою нелегальну освітню діяльність, слід згадати: Лонгіна Шагіна, Антонія Гржимайло, Яна Мацейського, Станіслава Заленського, Станіслава Паславського, Яна Путана та Симона Бабарського⁷. Багато католицьких

священиків часто під прикриттям приготування дітей до першого причастя та сповіді чи науки катехізу старалися проводити освітню діяльність та вчити дітей польської мови⁸. Прикладом був ксьондз Віктор Гусарський з Старої Синяви на Поділлі чи Станіслав Шептицький з Фастова⁹. У той час римо-католицький костюл був чи не єдиним місцем де місцеві парафіяники-католики могли культивувати польську культуру, традицію та чути польську мову.

На початку погляньмо як виглядала структура Римо-католицької церкви на цих землях. У церковній адміністрації в згаданому періоді на території Правобережної України (губернії Київська, Волинська та Подільська) існувало дві римо-католицькі дієцезії Луцько-житомирська та Кам'янецька. Останню, після самовільного скасування царем Олександром II в 1866 році, було також підпорядковано владі луцько-житомирського єпископа, що резидував у Житомирі. Репресивна політика царської влади щодо Католицької церкви призвела до того, що ці дієцезії декілька років поспіль (починаючи з 1911 р.) не мали власного єпископа-ординарія, а керували ними генеральні вікарії. Лише під кінець 1916 року Апостольський Престол в порозумінні з російським урядом міг призначити нових єпископів. З початком наступного року житомирську кафедру очолив єпископ Ігнатій Дубовський, а його помічником став Михайло Годлевський.¹⁰ Внаслідок революційних подій в Росії папа Бенедикт XV в 1918 році відродив Кам'янецьку дієцезію, а на її ординарія призначив бувшого настоятеля кам'янецького кафедрального собору ксьондза Перта Маньковського¹¹. У той час згідно з єпархіальними даними Римо-католицька церква на Поділлі, Волині та Київщині нараховувала 270 парафіяльних костюлів, 367 священиків та майже 850 тисяч католиків, які в більшості мали польське походження¹².

Вибух першої світової війни приніс певні надії на позитивні зміни в ситуації польської освіти та шкільництва на цих землях. Російська влада вже 1 липня 1914 року впровадила в життя новий закон про приватні навчальні заклади, класи і курси Міністерства народної освіти, які не користуються правами державних навчальних закладів¹³. Формально цей закон дозволяв на створення приватних шкіл з польською мовою навчання. В практиці справа заснування польських шкіл не виглядала так просто. З одного боку російська влада традиційно всіма доступними способами обмежувала полякам можливість закладання власних освітніх закладів, а з іншого – вибух війни, яка охопила більшість польських етнічних земель, змусив польське населення всі сили сконцентрувати на допомозі біженцям і жертвам війни¹⁴. Не зважаючи на це польська преса у Києві одногослоно

закликала громадськість до сконсолідування та більш енергійної праці над розвитком польської освітньої акції на цих землях¹⁵. Створення мережі польських шкіл на той час стало одним з найголовніших та першочергових завдань польського суспільства. У цьому йому на допомозі стало римо-католицьке духовенство.

Починаючи з 1915 року ксьондзи почали активно засновувати при костьолах парафіяльні школи з польською мовою навчання. Римо-католицька парафія стала власне тою громадською організацією, якій російський уряд дозволив створювати польські освітні заклади. Одним з перших був парафіяльний костюлу св. Олександра у Києві, який очолював ксьондз прелат Теофіл Скальський. Відповідні органи влади майже 9 місяців розглядали заяву київських парафіян. Офіційне відкриття початкової парафіяльної школи з 3-літнім курсом навчання відбулося 1 лютого 1916 року (школа нараховувала 150 учнів). До керівництва Шкільної ради увійшов також ксьондз Скальський. На Поділлі перша така школа була заснована в Проскуріві (сьогоднішній Хмельницький), найбільшій католицькій громаді в цілій Подільській губернії. Проскурівські католики також кілька місяців чекали на дозвіл і лише 5 лютого 1916 року було офіційно відкрито польську початкову парафіяльну школу у Проскуріві з 4-літнім курсом навчання. Одним з головних організаторів школи був місцевий настоятель ксьондз Казимир Носалевський. На перший рік до школи записалося біля 300 дітей, а в наступному році їх число збільшилося до 443 учнів.¹⁶ Ці парафіяльні школи стали взірцем для інших католицьких громад в цілому регіоні.

З кінця 1915 року польську освітню діяльність на Правобережній Україні координувала Секція Культурної Допомоги при Київській Окружній Раді Польських Товариств Допомоги Жертвам Війни (далі СКД КОР ПТДЖВ). Її головною метою було сприяння поширенню мережі польських шкіл для біженців та місцевого населення на провінції. Починаючи з 1916 по 21 березня 1917 року до СКД КОР надійшло кільканадцять заяв від польського духовенства з різних місцевостей з проханням дозволити відкрити власну школу (це були ксьондзи: Казимир Седлецький, Станіслав Бравер, Едвард Зайончковський, Юліан Діффенбах, Сигізмунд Гржегоржевський, Адольф Кашчиц та Фелікс Буяльський)¹⁷. До вибуху лютневої революції 1917 року на Поділлі, Волині та Київщині нараховувалося вже 92 парафіяльні польські школи, з яких 64 – засновано парафіяльними комітетами¹⁸. В більшості цих навчальних закладів місцеве католицьке духовенство приймало активну участь у керівництві шкільної ради та працювало вчителями. Так було між іншим у Базалії, Бердичеві, Берездові, Вахнівцях, Звіногородку, Кам'янці Подільському, Києві, Любарі, Малині, Махнівцях, Мирополі,

Народичах, Олевську, Печарі, Погребищах, Полонному, Проскурові, Романові, Смілі, Ємільчині, Ушомирі, Чечельнику та Чуднові¹⁹. Труднощі з якими мусили неодноразово зіткнутися деякі священики показує приклад ксьондза С. Гржегоржевського, який починаючи від листопада 1915 до лютого 1917 року в різних державних установах безрезультатно добивався відкриття при своїй парафії польської школи²⁰. Однак деяким ксьондзам в той нелегкий час вдалося зробити величезну освітню роботу. Найкращим прикладом є летичівський настоятель кс. Франциск Шимкус. Він, будучи керівником місцевого відділу ПТДЖВ, протягом 1916 року утворив на території своєї парафії аж 8 польських шкіл, а також організував і утримував 2 роки поспіль курси для вчителів²¹. Свою першу школу «народне училище» він заклав ще на початку ХХ століття будучи настоятелем в Ворошиловці-Гнівани. Вона проіснувала 7 років і була закрита царською владою у 1907 році. Ксьондза Шимкуса було звільнено з посади та суворо покарано (до 1913 року він працював на посаді вікарія і лише сильна «протекція» в столиці допомогла йому звільнитися від кари). Отримавши посаду летичівського настоятеля і декана він знову почав активну освітню діяльність. В 1918 році, будучи на з'їзді Мацежи Шкільної Польського Виконавчого Комітету у Києві, він представляв 52 початкові польські школи організовані ним в летичівському повіті²².

Вище наведені приклади вказують на те, що місцеве католицьке духовенство відіграло визначну роль у поширенні польського шкільництва на Правобережжі в 1916–1918 роках. Окрім шкіл, ксьондзи неодноразово були також ініціаторами заснування притулків та дитячих будинків для польських дітей сиріт чи біженців (між іншим у Фастові, Кам'янці, Проскурові, Чечельнику, Кременці, Антонінах, Миропіллі чи Дубні)²³. Слід підкреслити, що понад 15 % польського духовенства на Правобережжі працювало також вчителями закону Божого у публічних та приватних навчальних закладах.

Освітню діяльність римо-католицького духовенства на Правобережжі підтримував також єпископ І. Дубовський, який в пастирському листі від 6 квітня 1917 року палко просив своїх священиків, щоб з відданістю взялися до поважної суспільної та освітньої праці²⁴. Беручи під увагу значне збільшення початкових та середніх освітніх закладів у Києві, луцько-житомирський єпископ 10 березня 1917 року призначив ксьондза Болеслава Блехмана деканом усіх вчителів (на той час їх було 14) закону Божого в київських учбових закладах²⁵. Крім цього єпископ Дубовський створив спеціальну комісію, яка мала на меті опрацювати єдину програму викладання релігії та закону Божого в парафіяльних, початкових та нижчих

сільських і міських школах на Україні. До складу цієї комісії належали: прелат Ян Загурський, канонік Флоріан Чижевський та працівники єпископської курії Станіслав Яхневич, Адам Жулкевський, Владислав Кравецький і Вацлав Неймак. Вони розробили спеціальну програму навчання дітей закону Божого та підготували список необхідних підручників. Цей план передбачав для 4-річних сільських та міських шкіл по 3 години лекцій на тиждень на перших двох роках навчання та по 2 години в наступних. Також для 6 та 8-літніх шкіл було заплановано по 2 години лекцій на тиждень²⁶.

Революційні події 1917 року принесли нарешті довгоочікувані зміни ситуації поляків в Російській імперії. Відтепер вони мали можливість відкрито добиватися належних собі прав та свобод. На початку березня 1917 року в Києві на з'їзді польських організацій було створено Польський Виконавчий Комітет на Русі (ПВК), який став центральним органом поляків на Наддніпрянській Україні. В його структурах існував відділ освіти, який при допомозі місцевих комісаріатів координував розвиток польського шкільництва і освіти. У працях цього відділу приймали участь також католицькі священики, члени ПВК – Вацлав Каліновський та Роман Малішевський²⁷.

Визначну роль в розвитку польського шкільництва на території Правобережжя відіграло в той час просвітницьке товариство «Мацеж Польська» (МП). Місцеве католицьке духовенство активно підтримувало діяльність цієї організації. На приклад кс. Т. Скальський належав до керівництва Київської МП, членом Житомирського відділу МП був кс. Андрій Федуківич, а у вересні 1917 року єпископ М. Годлевський очолив «Мацеж Польську Волинської Землі»²⁸. Серед членів головного правління «Польської Мацежи Шкільної на Поділлі» (ПМШ), заснованої в травні 1917 року, був також проскурівський настоятель і декан канонік Носалевський²⁹. Найбільший успіх досягнула ПМШ на Поділлі. На протязі кількох місяців завдяки енергійній та відданій праці місцевих поляків та перед усім римокатолицького духовенства було організовано мережу більш ніж 500 польських початкових шкіл, в яких працювало 722 вчителів та навчалось 34 841 дітей³⁰. Перший раз в історії цього регіону більшість польських дітей шкільного віку отримала можливість здобувати початкову освіту на рідній мові.

На перешкоді подальшого розвитку польського шкільництва на Правобережжі стало поширенням анархії та захопленням цих земель більшовицькою владою. Цікаві спогади з цього періоду залишив ксьондз Едвард Сагадин, який від липня 1919 до лютого 1920 року виконував обов'язки директора реальної польської школи в Могилів-Подільському.

Цей священник ще від серпня 1917 року викладав в місцевих школах закон Божий. Головною причиною закриття більшості шкіл у цьому регіоні, як згадував кс. Сагадин, було зменшення числа польських дітей, на що суттєво вплинуло поширення анархії та загроза більшовицької окупації. До січня 1920 року в Могилів Подільській польській школі залишилося лише до 50 учнів, а сам ксьондз Е. Сагадин, разом з більшістю польського населення, залишив місто та виїхав до Польщі. Після приходу більшовиків вже в березні 1920 року польську реальну школу закрили, а лекції релігії заборонили³¹. Така доля спіткала більшість польських навчальних закладів на Правобережній Україні.

Лише навесні 1920 року, коли польські війська зайняли частину цих земель, наступило короткотривале відновлення діяльності «Мацежи Польської». Згодом західна частина Поділля та Волинь перейшли під владу «Цивільного управління Волинських земель і Подільського фронту» (ЦУВЗіПФ). Особливу увагу і піклування нова влада приділяли справі польського шкільництва. Для його відбудови і розвитку на Поділлі (повіті кам'янецький і проскурівський) з бюджету департаменту освіти ЦУВЗіПФ, в 1920 році призначено суму 3 млн. польських марок, а для Волинського округу – понад 6,3 млн. польських марок. Це дозволило на зорганізування в 11 повітах на Волині 655 початкових шкіл, в тім 369 польських³². Дещо інша ситуація польських шкіл була на Поділлі, де після кількох місяців більшовицького панування треба було знову від початку відбудовувати організаційні структури ПМШ. Місцевий католицький єпископ П. Маньковський на шпальтах єпархіальних відомостей звернувся навіть з закликом до свого духовенства допомогти відродити ПМШ на Поділлі та її парафіяльні кола³³.

Зміна ситуації на польсько-більшовицькому фронті та остаточне встановлення радянської влади на більшості території Правобережної України (за виключенням західної частини Волині) восени 1920 року назавжди перекреслили надії на нормальний розвиток польського шкільництва на цих землях. Катастрофічний стан польського шкільництва на початку 1920-тих років чітко видно порівнюючи статистики з попереднім періодом. На протязі 1918–1921 років тільки в Кам'янецькому повіті число польських шкіл зменшилось втричі з 59 у 1918 році до 19 (стан на 15. V. 1921 року), учнів – майже вчетверо (з понад 4 тисяч до 1050 учнів), а учителів з 99 до 62³⁴. Причиною такого стану речей були нехватка вчителів, більшість з яких побоюючись репресій виїхала до Польщі та відсутність коштів на ремонт приміщень і утримання школи³⁵. Радянська влада в першу чергу зліквідувала також парафіяльні католицькі школи, вилучила з

програми навчання релігію та суворо заборонила духовенству займатися освітньою діяльністю.

Іншою формою освітньої діяльності польського духовенства в досліджуваний період була католицька преса. Починаючи з 1906 до 1918 року у Києві друкувався католицький часопис «Lud Boży» (Божий народ). На початку «Lud Boży» виходив як додаток до часопису «Kresy», та починаючи з 1907 року це був тижневик з кількома додатками: «Gazetka dla dzieci» (Газетка для дітей), «Nasza wieś» (Наше село) та «Nauka Wiary» (Наука Віри). Це було єдине польсько-мовне видання у Луцько-житомирській дієцезії, де висвітлювались питання суспільно-релігійного життя на Правобережжі та поза його межами. Після кільканадцяти місяців перерви в 1920 році в Луцьку знову було відновлено «Lud Boży». На початку до редакційного комітету входили єпископ К. Недзялковський та ксьондз К. Седлецький і канонік К. Ставінський (від 1907 року головний редактор і видавець). Починаючи з 1909 до кінця 1912 року редакцію очолював кс. Юзеф Жмігродський. Від 1911 року власником цього тижневика, а пізніше також головним редактором став кс. Станіслав Жуковський. В 1916 році газета мала тираж 4,5 тисяч екземплярів. Тижневик відіграв важливу роль в реполонізації місцевого католицького населення, а його вплив в значній мірі залежав від активності місцевого настоятеля католицької парафії. У 1917 році вийшов також один номер місячника «Słowo Katolickie» (Католицьке Слово), яке редагував кс. Вацлав Каліновський.³⁶

Слід також згадати про іншого католицького священика Луцько-житомирської дієцезії – ксьондз Фелікс Шнарбаховський, який в роки Першої Світової війни провадив значну видавничу діяльність. Серед найважливіших його праць з цього періоду слід згадати: «Kalendarz Brańkowski» (Браїлівський календар – ілюстрований календар для сіл та міст, на роки 1913–1915), молитовники для польських біженців «Głos wygnańca», «Przed Twe Ofiarze» і «Nabożeństwo majowe dla kapłanów» (виданні в Петрограді, 1916) та різні публікації історичного та літературного характеру («Album królów polskich» (Харків 1916), «Album polskie dla młodzieży», «Biblioteczkę dla wygnańca». У 1917 році кс. Шнарбаховський почав видавати важливий бібліографічний місячник «Wiadomości Bibliograficzne» (1917, Київ, – № 1–3), а в 1921 році, перебуваючи вже на посаді настоятеля у Володимирі Волинському, він заснував місячник «Prasa katolicka» (Католицька Праця, 1921, № 1–6), метою якого було піднесення релігійного духа на Волинській землі.³⁷

Представлені факти показують, що Римо-католицька церква та її духовенство на Правобережній Україні, незважаючи на значні обмеження

і перешкоди політичного і економічного характеру та моральний і духовний розклад суспільства в роки війни, спромоглися зробити вагомий вклад в розвиток польської культури та освіти на цих землях. Прояви цієї діяльності були спрямовані головним чином на місцеве католицьке населення, але й поширювалися також на віруючих інших релігійних конфесій. Римо-католицьке духовенство послідовно вело боротьбу за відродження та розвиток польської освіти і шкільництва та польськомовної католицької перси, а також виступало вирішальним чинником протистояння асиміляційним процесам і збереження польської національної самобутності серед місцевого католицького населення. Нажаль цей процес був затриманий на територіях, які після Ризької мирної угоди 1921 року залишилися під радянською владою.

1. Степаненко Г. В. Освітня діяльність православного духовенства в Україні (XIX – початок XX ст.), Автореф. дис. канд. іст. наук; НАН України. Ін-т історії України. – К., 2002; Лось В. Е. Освітня та видавнича діяльність Греко-католицької церкви (Правобережна Україна першої третини XIX ст.) // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2005. – Вип. 10. – С. 75–90; Шостак І. В. Освітня діяльність римо-католицького духовенства Луцько-Житомирської дієцезії у першій половині XIX ст. // Наукові записки: Історичні науки. – Вип. 4. – Острог, 2004. – С. 252–261; Шостак І. В. Участь римо-католицького луцько-житомирського духовенства у розвитку початкового шкільництва на Волині в першій половині XIX ст. // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. – 2003–2004. – № 2–3. – С. 93–97.
2. Сейко Н. А. Добродійність поляків у сфері освіти України (XIX – поч. XX ст.). Київський учбовий округ: Монографія. – Житомир: ЖДУ, 2006. – 318 с.
3. Zasztowt L. Europa Środkowo-Wschodnia a Rosja XIX i XX wieku. W kręgu edukacji i polityki. – Warszawa: Studium Europy Wschodniej. Uniwersytet Warszawski: Przegląd Wschodni, 2007. – 561 с.
4. Kornecki J. Oświata polska na Rusi w czasie wielkiej wojny. – Warszawa: Druk. Społeczna, 1937. – С. 10.
5. Lud Boży. Kijów. – 1910. – № 48. – С. 378.
6. Zasztowt L. Вказ. праця. – С. 264.
7. Там само. – С. 269.
8. Kornecki J. Вказ. праця. – С. V.
9. Там само. – С. VI–VII.
10. Білоусов Ю. Київсько-Житомирська римсько-католицька єпархія. Історичний нарис. – Житомир, 2000. – С. 126–137.
11. Rosowski W. Dzieje rzymskokatolickiej diecezji kamienieckiej w latach 1918–1941. – Lublin: TN KUL, 2008. – С. 45–57.
12. Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri dioecesium Luceoriensis et Żytomiriensis nec non Camenecensis, Anno Domini 1918. – Żytomiriae, 1918. – С. 80.

13. Kłósy Ukraińskie. Kijów. – 1915. – № 6–7. – С. 11–12.
14. Kornecki J. Вказ. праця. – С. 10; Kłósy Ukraińskie. Kijów. – 1915. – № 6–7. – С. 4.
15. Kłósy Ukraińskie. Kijów. – 1915. – № 6–7. – С. 5–6.
16. Kornecki J. Вказ. праця. – С. 11–12.
17. Там само. – С. 25.
18. Там само. – С. 30.
19. Там само. – С. 28–46.
20. Там само. – С. 45.
21. Там само. – С. 44–45; Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, Akta Kurii Diecezjalnej, Akta osobowe: ks. Franciszek Szymkus, Lit. S, Dz. II, Nr 52, t. I, Їyciorys z 16 VI 1931.
22. Там само, арк. 102–104; Rosowski W. Вказ. праця. – С. 176–177.
23. Kornecki J. Вказ. праця. – С. 50–51.
24. Listy pasterskie ks. Dr Ignacego Dubowskiego, bp. Łucko-żytomierskiego. – Łuck, 1923. – С. 23.
25. Державний архів Житомирської області (ДАЖО). – Ф. 178. – Оп. 13. – Спр. 1783. – Арк. 30, 51.
26. Program nauczania religii w polskich szkołach początkowych i niższych na Rusi. // Lud Boży. Kijów. – 1917. – № 33. – С. 380.
27. Kornecki J. Вказ. праця. – С. 85.
28. Там само. – С. 97, 101.
29. Świdarska W. Polska Macierz Szkolna na Podolu. // Pamiętnik Kijowski. Londyn. – 1995. – Т. 3. – С. 140–142.
30. Державний архів Вінницької області (ДАВО). – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 1683. – Арк. 31.
31. ADS, Dział VIII, K. Nr 1, Książka z obcych diecezji, t. II (1921–1922), арк. 199.
32. Lud Boży. Łuck. – 1920. – № 4. – С. 6.
33. Wznowienie działalności Macierzy szkolnej na Podolu // Wiadomości Diecezjalne Kamienieckie. – 1920. – № 6. – С. 8; Rosowski W. Вказ. праця. – С. 76.
34. Державний архів Хмельницької області (ДАХО). – Ф. Р-6. – Оп. 1. – Спр. 70. – Арк. 230; Kornecki J. Вказ. праця. – С. 90–91; Росовський В. Польські школи на Кам'янецьчині на початку 1920-х рр. // Дні науки історичного факультету – 2010. Матеріали III Міжнародної наукової конференції молодих учених, присвяченої 65-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній Війні (22–23 квітня 2010 р.). – Вип. III. – Ч. 1. – К., 2010. – С. 189.
35. Szymański J. Z dziejów oświaty polskiej na Podolu sowieckim w latach 1917–1925 // Studia Polonijne. – 24(2003). – С. 135–136.
36. Korzeniowski M. Za Złotą Bramą. Działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w latach 1905–1920. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2009. – С. 314–320, 323.
37. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2007. – С. 849–850; Korzeniowski M. Вказ. праця. – С. 239, 356–357, 420–421, 426, 454.

SUMMARY

Witalij Rosowski

**EDUCATIONAL ACTIVITIES OF ROMAN CATHOLIC CLERGY
ON THE RIGHT-BANK UKRAINE IN THE PERIOD
OF I WORLD WAR AND UKRAINIAN LIBERATION STRUGGLE**

In the article the author described educational activities of Roman Catholic clergy and especially its active participation in the development of the Polish school-system and education in Right-bank Ukraine during the I World War and Ukrainian liberation struggle.

Key words: Roman Catholic Church, clergy, polish education, parish school, Right-bank Ukraine.

*Кісь Назар***ПОШИРЕННЯ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.
АНТИКЛЕРИКАЛЬНИХ ІДЕЙ В ГАЛИЧИНІ
ТА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА**

У публікації проаналізовано український суспільно-політичний рух в Галичині на початку ХХ ст. в контексті взаємодії українських політичних середовищ та Греко-католицької церкви, висвітлено ставлення греко-католицького духовенства до поширення модерних політичних ідей.

Ключові слова: духовенство, клерикалізм, радикалізм, русофіли, націонал-демократи.

Метою статті є аналіз викликів, пов'язаних з появою модерних суспільно-політичних ідей, з якими на початку ХХ століття зіткнулася Греко-католицька церква. Соціалізм, що пропонував матеріалістичний світогляд і виробничі відносини як пояснення світоустрою, вступав у суперечність із християнським віровченням. Так само і націоналізм, який ставив прима́т нації вище за релігію, був ідейно неприйнятним для Церкви. Достатньо широка підтримка модерних течій в суспільстві, в т.ч. серед духовенства, змушувала греко-католицьку ієрархію реагувати на нові виклики. Адже для українських греко-католиків привабливими були обидві нові ідеології, оскільки передбачали утвердження соціальної та національної справедливості. Оскільки дане питання недостатньо представлене в сучасній історіографії, основою для написання статті стали матеріали тогочасної преси, пастирські послання греко-католицької ієрархії а також друковані видання початку ХХ століття.